Førsteblad

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Tilleggsspørsmålnr.

Emne: Død og gravferd.

Oppskr. av: Olav Nordbø

(adresse): Bø, Telemark

Fylke: Telemark

Herad: Bø.

Bygdelag:

Gard: ~~54~~ Nordbø.

G.nr. ~~8 og 10~~ 54/10 Br.nr. 8 og 10

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Ja.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

~~Fog II~~ og 3.

Ein kunne få varsel om nyårs-eftaan. Slår ljoset braun på bordet. Den som da sat utan hovud kom til å døy i året som kom.

Dei kasta og skoa bakover og over hovudet, vende skotåa ut, var dei ...

4

Der var folk som hadde ei sers evne til å sjå dulde ting og det som skulle hende i framtida.

5

Ja, eg har høyrt om slikt mann.

6

Gamle folk tala om maldyrke dei sjuke var matting og åt sers før han døde...

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

2

Dødsleiet.

7

Eg har inntrykk av dei skulle dø på sin vanleg stad.

9

Ja, dei trudde det. Det var ein som ikkje kunne få døy, da tok dei og kvelvde ei gryte over han i senga. Da fekk han døy.

10

Presten blei vanleg bodsendt etter at mennesket sjøl hadde ord på seg for å vera kristeleg. Ei kone i Mårkholt sa: „Når eg ligg og skal døy vil eg sende bod etter Ollav Nordbø (min bestefar, f. 1835, d. 1926)

11

Prestane misforstod ofte dei sjuke. Ein eldre mann fortalde meg: „Bestemor var så snill. Da ho låg på sotteseng sende me bod etter presten. Han spurde et hjarta hennar. Ho sa: „Eg har eit godt hjarta": Det mislika presten stort. Det var dårleg merke

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

12

Det var ein mann på heia som sende bod etter presten. Og presten kom. Og den sjuke fekk nattverden. Da presten hadde snudd seg frå senga og var borte på golve, sa den sjuke: „Ein gild mann den presten — — Han slepper å forgale meg ikkje syndaren for han har velsigna honom." Presten tørke „attaten".

13

Det var som som ordaa slike ting i fyrevegen, t. d. at kista skulle vera av tyre så ho ikkje skulle rotne frå lange bôr i tykk tyreplank var basen. Some kunne ha mange rare innfall såleis, t. d. kven som skulle bli bedne til likferd, kven skulle vera kjøkemeister, om arv og eignelutar o. s. v.

Ei kona visste at sonen var glad i ei gjente som mora ikkje lika. Ho sa: „Gifter du deg med — — — så skal eg koma att etter eg er dåd og spøka."
Om trugsmålet verka, veit eg ikkje.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Tabu mellom dødsfall og lik gravferd

14

Dei sa „å døy", „han e dø", „han e vandra", „han har slåppe", „han har sømna", „han har drege sin siste sukk", „han har fått fløtt", „han har fare si siste ferd", „han har rest i frå von (oss). o. s. b.

16

Folk tala om skinndøde. J ei likferd på Folkestad reis liket opp i kista. Der var siste likdansen. Men det var kanskje helst eit varsel
Men der gjeng segner om at dei har høyrt det har banka i kista nede i grava.

17

Som la eit pengestykke på augnelokket, når eit auga ikkje ville lukke seg.

18

Some la salmebok på brystet åt den døde.

19

Det var ofte så at nokon av grannane var tilstade når nokon var død i grannelaget. Dei fekk iallefall greie på det straks.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

21.

Dei meinte husdyra forstod dødsfallet t.d. hest og kyr, ja katter og. Ja katta forstod i fyrevegen når nokon skulle døy. Da ville ikkje katta ligge i senga eller sita i fanget til den som var sjuk. Vedk. riste på hovudet, blei tagal, hadde fått sin dødsdom. Katta kunne og veta i fyrevegen når eit hus skulle brenne, da flytte ho ungane sine ut av huset.

22

Dei opna glaset når nokon var død.

24

Liket blei oftast lagt på eit bord og det blei ofte lagt på halm, likhalmen.

26.

„Å ligge på likstrå" var den tida frå dei blei flatt- og til likferd. Halmen i senga og på bordet eller loket var likhalm.

27

Likhalmen blei straks brent. Folk visste da at vedk. sjuke var død.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

28.

Det kunne hende det hjelpte some klær med, men ikkje vanleg.

30.

Det var ofte grannar eller gode venner og kjenningar som hjelpte med å vaska, og kom og barbera den døde. Liket blei vaska og lagt i likklær som [illegible]. Ofte hadde liggande ferdig, t.d. likskjurte eller serk.

~~32~~ – 38.

Det ~~[illegible]~~ knytte seg ymse truer til likvatnet.

Likklær

38

Dei tala om lik – svøp.

40

Dei tala om lik-laken, lik-blæge.

44

Nei var vanleg.
Det var vanleg kvinnene som ordna med dette. Og dei gamle hadde god greie på dette. No er det ofte vandt å få greie på dette.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

57.

Ja, min langfarfar Gregar O. Nordbø (f. 1799, d. 1874) låg på likstrå i stabburet. Far (f. 1856) hugsa ei kone kom med dotter si, ein gjentunge, bad om å få sjå liket. Far hugsa ho sa: „Eg vil beda deg og Gregar om du vil ta med deg desse vorturne"

58.

Det var folk som tok in bord, material til kista, um låg inne på hjellen og den sjuke såg det. Some hadde kista ståande ferdig.

59.

I gamle dagar var det trenaglar

61.

Det var bygdesnikkerar som laga kister. Dei laut då ha mål å arbeida etter.

62.

Kista var svartmåla.
~~Mange~~ Likkister er nå kvite. Og kista blir kjøpt ferdig.

68.

Dei skulle ikkje ha med seg [illegible], som t.d. sylgjer. På ein gard i Bø blei dette gjort og folk syns det var 'fælt'.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

I den likferda blei det ut bordt toreever.

71

Dei gamle tala om at dei strøydde linfrø så ikkje den døde skulde gå att.

73

Dei hadde ein sers likkiste-opning i bak-veggen, der tok dei kista ut så den døde ikkje skulle gå att.

76.

Kista stod oppløst på låven.

77.

Dei strøydde einer (brisk) og bar på golvet.

86.

Dei nærskylde og god venner skulle sjå liket, laut be opne ta lokket av kista

87.

Ikkje gravkoppell.

Sorg.

Det var stilt i garden der den låg lik. Dans o.a. blei avlyst i grannelaget. — Det var litt uhygge i huset når der var lik. Mange var redde å gå i løda når dei skulle stelle i stall eller fjøs. Det var stilt og tyst ~~og~~ i denne tid, inntil liket hadde kommet på kyrkjegarden.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING V

Syngje ut liket.

98

Ikkje sundag.

99

Likferd.

100

Det var ofte kjøkkenmeisteren som song liket ut.

102

Dei bruka ~~[illegible]~~ ~~før~~ i gamle dagar.

103

Krysa stod på kista.

109

Dei hadde likvaka i gamle dagar. Då brann lys om natta. Det var ofte ei kone, våkekona, som sat der.

112

Dei skulle gråte i likferda, iallfall dei næraste. Elles syns folk det var fælt.

114

Presten kjem nå, ikkje vanleg før i tida. Presten Skafod (1904–) måtte opp, sia er det skikk og bruk.

117

Dei drakk velferdsskål.

118

Nære venner bar ofte liket, og grannar.

125

Dei sette opp granbuskar og strøyr bar. Kista stod på skamlar, likskamlar.

129

Nei, annan fylgde vanlegvis. Kvinner og.

131

Dei reknar nå hestane (nå bilar) det er ei ære at det er mange hestar, bilar.

132

Dei set granbar i kyrkjeporten, ved grava, ved husdøra heime, ved grinda.

13032

134

Det er likferdsdagen dei flaggar på halv stang. Det er granne-laget og skyldfolk og kjenningar. Flagget blei ikkje hisa til topps.

139

Nei.

143.

Ja, her er steinar dei sett kista på og kvilde, det er liksteinar.

148

Dei kjørde sumt til kyrkja, forfare på heimveg.

150

granne, ~~[illegible]~~ eller ein god ven av den døde kjørde

157

Ja.

På kyrkjegarden

156.

Dei same som bar kista heime, skulle bera no til grava. Ho blei boren beint til grava. Dei song med dei bar, klokkaren ofte fyre og prest og kjøkemeister.
Dei slutta å ringe når dei var ferdige med grava.

Grava

168.

Kyrkjetenaren er vanleg gravar.

169.

Dei kunne kaste opp grava sjølve. Det blei gjort fyre likferdsdagen. Folk som var i laget måtta på, nå er det gravaren.

175

I det siste har dei dugnad på kyrkjegarden ein viss dag og stellar grava.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Serlige tilfelle

176.

Sjølmordarar blei lagt utanom kyrkjegarden, skulle ikkje ha vigt jord. Seinare fekk dei leggje i kyrkjegarden, men kista blei løft over muren.

Gravøl

Ein over likferd.
Ein mann, kvar annan.

184.

Grannelaget var det same.

188

Ja: han fekk skjenk. Nå bed dei til med bede brev.

190.

Ofte 2 dagar, nå ein dag.

kl. 10 191

Morgå, middag når dei kom frå kyrkja og. Kaffe og bakels om kveld. Tør og nattmat.

194.

Slektningar og grannar hjelpte litt til.

196

Gjestene hadde ofte sendinga med.

Det var vanleg å byggje sterkt malt-øl, og ha brennevin. Nå er det kjøpeøl.

Og bruer det gamle heldt seg lenger i likferd enn i gjestebod.

197

Nå sender dei krans. i 1890-åra

Det er vanleg at prestar og kyrkjetenarar legg på kransar, men grannar og skyldfolk og kunne kom og gjera det. Dei nytta par lyngkransar.

13032

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Dei finaste kransane blei lagt på kista, iallfall øverst, og så på grava og. Somme tok gjerne kransa med heimatt.

210.

Nå er det ikkje vanleg å nyte alkohol. men for 20-30 år sia var det vanleg.

211

Det er bare på tilfelle at dei har likferd frå hotell. det vanlege er at det er i heimane: Og gamle skikkar gjell mykk. t. d. å stå ved kista når dei kjem fram å slå kross over kista. som var vanleg, då eg var ung.

I gamle dagar lyste dei ikkje dødsfallet i blada, nå er det vanleg. — dåjarordet spurdest fort over bygda då visst når det var kjende og rike folk frå store gardar. — Og kom der ut dåjar-ord — og vedk. ikkje var død, sa dei at han kom til å bli serleg gammal.
Det kunde det kom ut falske dåjar-ord, rykte som var usanne! — Kråka og Kattugle varsla dauda.